

Arkivsaksnr. 26/66

Sak

003/26

Utvalg

Sametingets plenum

Dato

10.03.2026-13.03.2026

Sametingets plenum_003/26

Forslag 1 - Representant Elin Hesjevik, Nordkalottfolket

Forslag 1 - Representant Elin Hesjevik, Nordkalottfolket

Fireårsbok

Siden 1972 har kirken delt ut 4-årsårboka, og er nå kommet til den fjerde utgaven. Den inneholder både bibelfortellinger og hverdagsliv. Salmer og sanger. Det er en bok som leses høyt i mange hjem og en viktig formidler av kristen kultur.

Nordkalottfolket foreslår at det lages en tilsvarende bok som formidler samisk kultur og som kan deles ut til alle 4-åringer i Norge. En bok der samisk hverdagsliv vises fram. Fisketurer og bærplukking. Akebakker og barnehager. Men også myter og sagn. Det er mye spennende der.

Bøkene må være tospråklige, minst. Det kan være norsk og nordsamisk i en del av landet, og norsk og sørsamisk i en annen del. På det viset kan alle få kunnskap om den samiske kulturen. På det viset blir det dessuten mulig for de norskspråklige å tilegne seg litt av det samiske språket i regionen de tilhører. For hvis tekstene står side om side, og er godt tilpasset, kan voksne og barn sammen stave seg gjennom bøkene og de kan lære seg nye ord ved å kontrollere betydningen av ordene opp mot den norske teksten.

Litteratur og historiefortelling er en god metode for å fremme språk- og kulturforståelse. Dette kan derfor være et viktig bidrag til en vellykket revitalisering av de samiske språkene. Dette er også viktig for forsoning mellom samer og nordmenn, og innad i den samiske befolkningen.

Nordkalottfolket oppfordrer sametingsrådet til å undersøke muligheter for realisering av en slik type 4-års bok, som deles ut til alle 4-åringer i hele landet.

Forslag 2 - Representant Sandra Márjá West, NSR

Forslag 2 - Representant Sandra Márjá West, NSR

Solidaritet med urfolk i Russland

NSR uttrykker dyp uro over den alvorlige menneskerettighetssituasjonen for urfolk i Den russiske føderasjon. I en tid der urfolksstemmer trengs som mest, møter de i Russland forfølgelse og kriminalisering.

I desember 2025 gjennomførte russiske myndigheter en koordinert aksjon mot urfolksledere og -aktivister, med husransaker og avhør i Murmansk, Tomsk, Kemerovo oblast, Altai, Sakha-republikken, Krasnojarsk kraj og St. Petersburg. Minst 17 urfolksledere og -aktivister ble rammet. To ble arrestert og siktet for ekstremisme, en siktelse som har en strafferamme på 10-28 år, som her misbrukes for å delegitimere fredelig, rettighetsbasert arbeid.

En av de fengslede er Daria Egereva, en anerkjent leder fra selkup-folket og en viktig urfolksstemme i FNs klimaarbeid. Som co-chair i International Indigenous Peoples Forum on Climate Change har hun synliggjort urfolks bidrag og rettigheter i møte med klimaendringer og internasjonal politikk. Hennes engasjement for selkup-folkets utdanning, språk og land har aldri vært annet enn fredelig og konstruktivt.

Også samiske Valentina Sovkina, medlem av FNs permanente forum for urfolkssaker, ble utsatt for ransakelse og overvåking.

Dette er dessverre en eskalering av det russiske regimets forsøk på å stoppe all opposisjon. Russland har de siste årene stemplet 55 sivilsamfunnsorganisasjoner som «ekstremistiske», mange av disse er urfolksorganisasjoner. Arrestasjonene er en del av et tydelig mønster, hvor rettighetsforkjempere utsettes for svertetekampanjer, trakassering og fengsling. Det er velkjent at autoritære regimer benytter falske anklager for å kneble dissens og forhindre deltakelse i internasjonale fora.

FNs rapporter har i flere år dokumentert en økende frykt blant urfolk og miljøforkjempere for å delta i internasjonale prosesser, nettopp på grunn av slike represalier. Over 2000 miljøforkjempere er drept eller forsvunnet globalt mellom 2012 og 2024, og én av tre var urfolk.

Vi samer har en felles historisk tilhørighet i nordområdene, og et felles historisk minne om hva det betyr å bli forsøkt brakt til taushet. NSR fordømmer arrestasjonen av Daria Egereva og den bredere undertrykkelsen av urfolk i Russland. Vi krever at:

- Daria Egereva løslates umiddelbart og betingelsesløst.
- Alle anklager mot henne og andre urfolksforkjempere frafalles.
- Russland stanser forfølgelsen av urfolk og urfolksorganisasjoner
- Russland respekterer urfolks rett til ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og selvbestemmelse, i tråd med internasjonale konvensjoner og urfolks rett i tråd med regional og føderal lovgivning.
- Norge legger internasjonalt press for Daria Egerevas løslatelse

Forslag 3 - Reprsresentant Arild Pettersen Inga, Samisk Arbeiderfellesskap

Forslag 3 - Reprsresentant Arild Pettersen Inga, Samisk Arbeiderfellesskap

Konsekvensene av elektrifiseringen av Melkøya

Elektrifiseringen av Melkøya vil få omfattende konsekvenser i Finnmark og Nordnorge. Tiltaket forutsetter betydelig ny kraftproduksjon og kraftproduksjon i regionen.

I den offentlige debatten har det blitt pekt på at elektrifiseringen vil utløse store naturinngrep, blant annet gjennom vindkraftutbygging og nye kraftlinjer. Slike inngrep vil berøre naturgrunnlaget til samiske interesser.

Sametinget har tidligere understreket betydningen av at energi- og arealpolitikk i samiske områder skal skje med respekt for urfolksrettigheter, naturgrunnlaget for samisk kultur og prinsippene om tidlig involvering.

På bakgrunn av dette er det behov for en samlet vurdering av hvilke konsekvenser elektrifiseringen av Melkøya kan få for samiske samfunn, næringer, rettigheter og våre arealer..

Forslag

Samisk Arbeiderfellesskap ber Sametingsrådet legge frem en egen sak for plenum om konsekvensene av elektrifiseringen av Melkøya for samiske interesser, herunder virkninger for arealbruk, naturgrunnlag, rettighetshavere og samiske næringer.

Forslag 4 - Representant Hanne Marion Gaup, NSR

Forslag 4 - Representant Hanne Marion Gaup, NSR

Fergeforbindelsen Seiland–Kvaløya

Fergesambandet mellom Seiland og Kvaløya er en helt avgjørende livslinje for befolkningen i de sjøsamiske bygdene Eidvågeid og Hønseby. Fergeforbindelsen gjør det mulig for innbyggerne å reise til Hammerfest i forbindelse med arbeid, skole, barnehage, helsetjenester, handel og andre nødvendige gjøremål.

For øysamfunn uten fastlandsforbindelse er en stabil og forutsigbar fergeforbindelse en grunnleggende forutsetning for at lokalsamfunn skal kunne fungere. Dette gjelder barn og voksne, unge og eldre, friske og syke. Når forbindelsen svikter, kan innbyggerne bli avskåret fra nødvendige tjenester og arbeidsplasser.

Etter innføringen av ny hybrid el-ferge og nye fergekaier på sambandet Strømsnes–Kjerringholmen har forutsigbarheten i tilbudet blitt betydelig svekket. Lokalbefolkningen opplever at det ikke lenger er mulig å stole på at man kan komme seg til og fra Seiland ved behov. Også næringslivet på Seiland rammes når transport av varer, kunder og besøkende blir mer usikker.

Det er særlig bekymringsfullt at fartøy og fergekaier ser ut til å tåle mindre vær enn tidligere løsninger. Resultatet er at fergetilbudet til nordre Seiland i praksis svekkes fordi sambandene oftere må innstilles ved værforhold som tidligere ikke hindret drift.

Utviklingen reiser spørsmål om hvorvidt planleggingen av nye løsninger i tilstrekkelig grad har tatt utgangspunkt i erfaringene til kystsamfunn som lever med vær- og klimaforholdene i Finnmark til daglig. Når ny infrastruktur viser seg å fungere dårligere enn den gamle under forhold som er helt vanlige langs kysten, er det grunn til å etterspørre om lokale behov og kunnskap har blitt tillagt tilstrekkelig vekt i beslutningsprosessene til Finnmark fylke.

Fungerende infrastruktur er en avgjørende forutsetning for livskraftige samfunn. For sjøsamiske samfunn langs kysten er transportforbindelser en helt sentral del av dette grunnlaget.

Når grunnleggende transportforbindelser over tid blir mindre pålitelige, svekkes også forutsetningene for å opprettholde bosetting, næringsliv og dagligliv i små kystsamfunn. Dette understreker betydningen av at beslutninger om transportinfrastruktur i nord i større grad tar utgangspunkt i de faktiske forholdene og behovene som preger kyst- og øysamfunnene i regionen.

Sametingsrådet bes derfor be Finnmark fylkeskommune snarest sikre et stabilt og forutsigbart fergetilbud som er tilpasset vær- og klimaforholdene i Finnmark, slik at befolkningen i de sjøsamiske bygdene Eidvågeid og Hønseby har trygg tilgang til arbeid, tjenester og samfunnsliv.

NSR understreker at fungerende transportinfrastruktur er en grunnleggende forutsetning for å opprettholde bosetting og livskraftige sjøsamiske samfunn langs kysten av Sápmi.

Forslag 5 - Representant Jovna Vars-Smuk, NSR

Forslag 5 - Representant Jovna Vars-Smuk, NSR

Løfte Deanu sámeskuvla som statlig finansiert sameskole

Sametinget har jobbet for at flere barnehager og skoler skal ta i bruk sterke språkmodeller som grunnlag for samisk språkopplæring og generelt som undervisningsspråk i andre fag.

Deanu sámeskuvla er en samiskspråklig grunnskole med nordsamisk som hovedmål. Deanu sámeskuvla, tidligere Buolbmát sámeskuvla, har siden oppstarten jobbet med samisk språk og vært en grunnstein for samisk språkevitalisering og -bevaring i Øst-Finnmark. Skolen har over lengre tid arbeidet med og brukt sterke språkmodeller som en naturlig del av den samiske språkopplæringen, noe som har gitt gode resultater.

Deanu sámeskuvla har jobbet mye med fjernundervisning og har opparbeidet seg bred kompetanse på feltet. I tillegg tilbyr skolen hospitering til elever som mottar fjernundervisning. Med økt satsing på Deanu sámeskuvla vil dette kunne gi positive ringvirkninger for alle elever i Norge som har samisk som fjernundervisning.

I skoleåret 2025–2026 har Deanu sámeskuvla startet samarbeid med Sámi allaskuvla, der målet er å løfte tradisjonell kunnskap som en naturlig del av opplæringen av grunnferdighetene i læreplanene. Deanu sámeskuvla er en av grunnbjelkene i samisk språkopplæring, og også når det gjelder elvesamisk kultur.

NSR ber sametingsrådet se på mulighetsrommet for at Deanu sámeskuvla skal løftes opp som en statlig finansiert grunnskole for nordsamisk språk, og som en fast budsjettpost på statsbudsjettet.

Deanu sámeskuvla er en av de særskilte sameskolene i Norge uten noen form for statlig finansiering.

Forslag 6 - Representant Håvard Kristiansen, Nordkalottfolket

Forslag 6 - Representant Håvard Kristiansen, Nordkalottfolket

Raudåtefiskeri

Raudåta er en sentral art i de marine økosystemene i norske havområder og utgjør et viktig bindeledd i næringskjeden. Den er en av de viktigste næringskildene for torskeyngel, sild og lodde, samt for ungfisk av en rekke kommersielt viktige fiskeslag i Norge. Raudåta spiller derfor en avgjørende rolle for rekrutteringen til flere av våre viktigste fiskebestander og er dermed også en viktig forutsetning for det tradisjonelle kyst- og havfisket.

Et fiske etter raudåte innebærer uttak svært langt nede i næringskjeden. Dette gjør konsekvensene vanskeligere å forutsi, ettersom endringer på dette nivået kan få ringvirkninger oppover i økosystemet. Et omfattende uttak av raudåte kan redusere tilgangen på næring for en rekke arter i deres mest sårbare livsfaser, noe som igjen kan påvirke bestandene av fisk som det tradisjonelle fiskeriet er avhengig av.

Det er uttrykt betydelig skepsis til et slikt fiskeri og til hvilke konsekvenser det kan få for både økosystemene og det tradisjonelle fisket. Blant annet er det pekt på risikoen ved å åpne for et industrielt fiske etter en nøkkelart i økosystemet, særlig når formålet i stor grad er råstoff til industriell produksjon, for eksempel til fôr i oppdrettsnæringen.

I tillegg spiller raudåta en viktig rolle i havets karbonkretsloop. Gjennom den såkalte lipidpumpen bidrar arten til transport og lagring av karbon i havet. Forskning antyder at denne prosessen kan binde betydelige mengder karbon i norske havområder, og i enkelte beregninger kan dette tilsvare opptil 25 prosent av Norges årlige CO₂-utslipp. Et omfattende uttak av raudåte kan derfor også ha konsekvenser for havets rolle i karbonlagring og for lokale økologiske prosesser i området der fisket foregår.

Nyere forskning tyder dessuten på at både bestandsstørrelse og artsbestemmelse av raudåte kan ha vært mangelfullt kartlagt. Det er derfor behov for oppdatert forskning for å få bedre kunnskap om bestandene, deres utbredelse og livssyklus. En slik kunnskap er avgjørende for å kunne vurdere hvilke konsekvenser et utvidet fiskeri kan få for økosystemene og for andre næringer i kystsonen.

Det er også nødvendig å utrede hvordan og hvor et eventuelt fiske etter raudåte skal foregå, og hvilke konsekvenser dette kan få for kystens biologiske mangfold, karbonbalanse og oksygennivåer. Videre må det vurderes hvilke effekter et slikt uttak kan ha for andre næringer, herunder oppdrettsanlegg og det tradisjonelle fisket langs kysten.

Nordkalottfolket anmoder sametingsrådet om å bidra at staten bruker føre-var-prinsippet i forvaltningen av raudåte, og at et utvidet industrielt fiske ikke tillates før konsekvensene for økosystemene og det tradisjonelle kyst- og fjordfisket er tilstrekkelig kartlagt.

Forslag 7 - Representant Vibeke Larsen, Nordkalottfolket

Forslag 7 - Representant Vibeke Larsen, Nordkalottfolket

Partnerskap mellom Sametinget og Alpin-VM i Narvik 2029

Narvik er tildelt verdensmesterskapet i alpint i 2029. Mesterskapet vil være et av de største internasjonale arrangementene som er gjennomført i Nord-Norge, og vil samle utøvere, publikum og media fra hele verden.

Narvik og omegn er samtidig et samisk bosettingsområde med levende samisk språk, kultur og historie. Samiske kulturinstitusjoner og miljøer i regionen, blant annet ved Várdobáiki samiske senter i Tjeldsund, utgjør viktige kompetansemiljøer som kan bidra til å synliggjøre samisk kultur i forbindelse med arrangementet.

Ved Ski-VM i Trondheim i 2025 inngikk Sametinget et partnerskap med arrangøren for å sikre synlighet for samisk kultur, språk og tradisjoner gjennom kulturprogram, aktiviteter og formidling. Et lignende samarbeid vil være naturlig også for Alpin-VM i Narvik.

Et partnerskap vil kunne bidra til at samisk språk og kultur blir en naturlig del av arrangementet, både gjennom kulturinnslag, synliggjøring av samisk historie i regionen og møteplasser for publikum.

Alpin-VM i Narvik representerer en unik mulighet til å synliggjøre samisk kultur internasjonalt. Sametinget har et ansvar for å bidra til at samisk språk, kultur og historie er til stede i store arrangementer som finner sted i samiske områder.

For å sikre god koordinering og lokal forankring bør Sametinget bidra til å etablere en koordinatorfunksjon i samarbeid med lokale samiske institusjoner. Várdobáiki samisk senter er et naturlig fagmiljø for en slik rolle, med erfaring innen kulturformidling, språk og samarbeid med regionale aktører.

En samisk koordinator vil kunne bidra til samarbeid mellom VM-organisasjonen, samiske institusjoner, kunstnere, kulturaktører og frivillige miljøer i regionen.

Nordkalottfolket ber sametingsrådet ta initiativ til dialog med arrangøren av Alpin-VM i Narvik 2029 med mål om å etablere et partnerskap som sikrer synliggjøring av samisk språk, kultur og historie under mesterskapet.

Nordkalottfolket ber også sametingsrådet vurdere å bidra med midler til en samisk koordinatorfunksjon knyttet til arrangementet, forankret i samarbeid med regionale samiske institusjoner, eksempelvis Várdobáiki samisk senter.

Forslag 8 - Representant Hilde-Kathrine Nilsen, Nordkalottfolket

Forslag 8 - Representant Hilde-Kathrine Nilsen, Nordkalottfolket

Etablering av forvaltningsmodell for pukkel laks

Pukkellaksen har de siste årene etablert seg i store mengder i nordlige farvann. Dette representerer både en miljøutfordring og en betydelig ressurs. Pukkellaksen må ses på som en ressurs, og lokalbefolkningen må få mulighet til å utnytte den og styrke sitt materielle kulturgrunnlag. Forskningen er klar på at situasjonen haster, og tiltak må iverksettes umiddelbart. Sjølaksefiskere trenger støtte til investeringer i utstyr, og det må settes i gang produksjon av egnede fiskeredskaper. Pukkellaksen kan utnyttes både i havet, fjordene og elvemunningene, og fjordfiskere med ringnotkompetanse er viktige aktører.

Pukkellaksen representerer både en utfordring og en mulighet. En forvaltningsmodell må sikre samiske rettigheter, styrke kulturgrunnlaget og gi rom for lokal verdiskaping. Økonomiske støtteordninger og produksjon av utstyr må på plass raskt. Hele ressursløpet må kunne utnyttes, fra hav til elvemunning.

Nordkalottfolket anmoder sametingsrådet om å arbeide for følgende:

- At pukkelaks forvaltes som en ressurs, og at fangst åpnes for sjølaksefiskere, fjordfiskere og elvebrukere.
- At forvaltningsmodellen bidrar til å styrke det materielle kulturgrunnlaget for sjøsamiske næringer.
- At det etableres økonomiske ordninger som gjør det mulig å utvikle og anskaffe nødvendig utstyr til fangst av pukkelaks.
- legge press på statlige myndigheter om å få fortgang i å etablere forvaltningsmodell og etablering av økonomiske ordninger for å gi næringene trygghet, forutsigbarhet og tid til å forberede seg til neste invasjon.

Forslag 9 - Representant Tom Sottinen, Arbeiderpartiet

Forslag 9 - Representant Tom Sottinen, Arbeiderpartiet

Offentlige arbeidsplasser

Sametinget registrerer at flere offentlige virksomheter over tid har gjennomført omorganiseringer og strukturrendringer som kan føre til at arbeidsplasser gradvis flyttes fra distriktene til større byer. Slike endringer skjer ofte uten tydelige politiske beslutninger om at arbeidsplasser skal sentraliseres.

Offentlige arbeidsplasser er viktige for sysselsetting, kompetansearbeidsplasser og levende lokalsamfunn i distriktene. De spiller også en viktig rolle for rekruttering av kompetanse til offentlig sektor, herunder samisk språk- og kulturkompetanse.

Arbeiderpartiet er derfor bekymret for en utvikling der offentlige arbeidsplasser gradvis samles i større enheter og flyttes bort fra distriktene.

Sametinget legger til grunn at offentlige myndigheter fortsatt skal føre en aktiv politikk for å sikre arbeidsplasser i distriktene.

Arbeiderpartiet anmoder Sametingsrådet om å ta initiativ til dialog med relevante myndigheter og offentlige virksomheter for å bidra til at offentlige arbeidsplasser opprettholdes og utvikles i distriktene.

Arbeiderpartiet ber Sametingsrådet særlig:

- gå i dialog med relevante offentlige virksomheter om betydningen av å opprettholde desentraliserte fagmiljøer og arbeidsplasser i distriktene
- be om en oversikt over utviklingen i offentlige arbeidsplasser i distriktene
- arbeide for at nye offentlige oppgaver og funksjoner i større grad lokaliseres til distriktene

Forslag 10 - Representant Amalie Hansen K. Raste, NSR

Forslag 10 - Representant Amalie Hansen K. Raste, NSR

Skatteetaten og navnendringer

Ønsker å sette lys på det å ta tilbake samiske navn. Det er ganske tungt å få gjort endring av navn i Skatteetaten. Det er en åpenbar mangel på kunnskap og forståelse av samiske navnetradisjoner.

Samer som velger å ta tilbake sine samiske navn, velger å ta en mer norsk variant, for det er enklere og mindre konflikter. Et eksempel er navnet Raste/Rahste/Ráste/Rásti (hvor Raste er mer fornorsket)

Et annet eksempel er en sak i NRK der Skatteetaten mente at Harju og Harjo må behandles som to forskjellige navn. De med kjennskap til navnetradisjoner vet at man uttaler dem likt. Og derfor kunne ikke vedkommende som ville ha Harju få dette navnet. Samme kan vi også se igjen på navnet Raste/Rahste/Ráste/Rásti, som i utgangspunktet stammer fra samme navn.

Utdrag SANNHETS- OG FORSONINGSKOMMISJONEN

Navneloven § 3 slår fast at hvis 200 eller færre personer har et etternavn, kan dette bare tas som etternavn dersom alle som allerede har det som etternavn, samtykker. Navneloven § 4 første ledd nr. 1 gjør et unntak for navn som er eller har vært en av tippoldeforeldrenes, oldeforeldrenes, besteforeldrenes eller foreldrenes etternavn eller mellomnavn, som nå uavhengig av begrensningene i § 3 kan tas som etternavn.

Skatteetaten henviser folk til digitalarkivet når man skal gå gjennom slektshistorien.

Når de bruker digitalarkivet, tar de utgangspunkt i kirkebøker. Det er problematisk når vi tenker på den lange historien med fornorskning som at man ikke kunne eie/kjøre land hvis man hadde samiske navn. Derfor blir etterkommerne av disse straffet for at generasjonene før de fulgte lovene som var ført på dem. Det er ikke godt nok grunnlag å bare bruke kirkebøker.

Navn knytter individet til en slekt og et sted, og gir signaler om tilhørighet og bakgrunn, derfor er det viktig at man får mulighet å ta tilbake sine navn. Når ansatte i skatteetaten som har ansvaret for å behandle, skal veilede til søknader ikke vet om fornorskningspolitikken, vil det ikke bli godt nok. De mangler kunnskap. Det skal ikke være en form for videre fornorskning i 2026, når systemet i dag ødelegger fremfor å beskytte navn og tilhørighet. Da svekker det muligheter for revitalisering og forsoning.

Viser til slutt til

"Vedtak 26 behandlingen i Stortinget 12. november 2024 fra Sannhets- og forsoningskommissionenes rapport:

"Stortinget ber regjeringen gjennomgå og vurdere endringer i navneloven, slik at etterkommere av urfolk og/eller nasjonale minoriteter lettere kan ta tilbake sin families opprinnelige etternavn."

Ansvarlig departement: Justis- og beredskapsdepartementet

Det bes derfor om at sametingsrådet kan utrede om

- Skatteetaten kan stå alene med avgjørende myndighet om samiske navn når det er mangel på reell kompetanse i etaten.
 - Sametinget skal gis en rådgivende eller avgjørende rolle i navnesaker som berører samiske navn.
 - Tilsvarende fagmiljøer for samiske navn bør involveres i vurderinger av samiske navn

- *Regelverket i navneloven må tilpasses slik at etterkommere av samer enklere kan ta tilbake navn som gikk tapt som følge av fornorskningen.*
- *Dokumentasjonskravene må moderniseres og ta hensyn til historiske overgrep over minoritetsbefolkningen.*

Forslag 11 - Representant Anne Henriette Nilut, NSR

Forslag 11 - Representant Anne Henriette Nilut, NSR

Oadjebas Sápmi

Et helhetlig og varig arbeid for et tryggere Sápmi

Trygghet i hjem, lokalsamfunn og offentlige rom er en grunnleggende forutsetning for sterke samiske samfunn. Vold, overgrep, hets, diskriminering og digital trakassering rammer enkeltmennesker, familier og samfunn i hele Sápmi. Konsekvensene er alvorlige både for den enkelte, for familien og for samfunnet.

Dette forslaget er omfattende, men må ikke forstås som en uttømmende beskrivelse av utfordringene på feltet, eller en ferdig utredning av tiltak som har vært satt i gang eller bør i gang settes. Forslaget inneholder heller ikke en komplett liste over relevant kunnskapsgrunnlag fra representantens side.

Strukturelt press og historiske erfaringer

Flere kunnskapsgrunnlag peker på at utfordringene knyttet til vold, psykisk uhelse, diskriminering og sosialt press må ses i sammenheng med historiske og strukturelle forhold som har preget samiske samfunn over tid. Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport dokumenterer hvordan fornorskingspolitikken har påvirket språk, identitet, tillit til myndigheter og relasjoner i samiske lokalsamfunn. Mange i samiske samfunn lever med et betydelig samlet press knyttet til arealinngrep, konflikter om rettigheter, økonomisk usikkerhet i primærnæringene og vedvarende diskriminering i offentligheten.

Det påvirker både levekår, psykisk helse og tilliten til offentlige institusjoner. Arbeidet for et tryggere Sápmi må derfor også ta høyde for disse bredere strukturelle rammene. Forebygging av vold, overgrep og psykisk uhelse omfatter tiltak mot konkrete hendelser og arbeid med samfunnsstrukturer, rettigheter og levekår som gir mennesker trygghet, handlingsrom og reell mulighet til å leve gode liv i samiske samfunn.

Flere undersøkelser og kunnskapsgrunnlag peker på alvorlige utfordringer:

- Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport beskriver et betydelig samlet press på samiske samfunn.
- Mental Helse Ungdoms undersøkelse blant unge samer viser bekymringsfulle nivåer av psykisk uhelse.

- Undersøkelser blant reindrifstungdom viser høyt press knyttet til næringsutøvelse og identitet.
- Amnesty International og NIM har dokumentert omfattende samehets og diskriminering mot samer i offentligheten.
- SAMINOR-undersøkelsen og annen forskning viser forskjeller i helse og levekår som også påvirker trygghet og psykisk helse.

Som samfunn må vi anerkjenne våre historiske traumer, uten at de får være en unnskyldning for hvorfor man utøver vold og overgrep. Vold, overgrep og hets er uakseptabelt, og målet må være at alle skal kunne vokse opp i trygge og frie samiske samfunn. Det innebærer at vi må gjøre et arbeid også internt i det samiske samfunnet, både med tiltak og med holdnings- og verdiskapende arbeid.

Vold og overgrep

Forskning viser at vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep også er et betydelig problem i samiske samfunn. Tematikken har vært vanskelig å snakke om, og mange opplever at hjelpetjenester mangler tilstrekkelig språk- og kulturkompetanse.

En undersøkelse gjennomført av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i 2020 avdekket at 1 av 20 barn under 16 år har blitt utsatt for seksuelle overgrep. En av ti har blitt utsatt for fysisk vold gjentatte ganger i oppveksten. SAMINOR 2 fortalte oss at omtrent en femtedel (ca. 20 %) av samiske kvinner har blitt utsatt for seksuelle overgrep, og nærmere 50 prosent (49 %) av samiske kvinner har blitt utsatt for emosjonell, fysisk eller seksuell vold i løpet av livet. Samiske menn rapporterer også å ha blitt utsatt for vold i større grad enn befolkningen nasjonalt. Man kan anta at mørketallene er store uavhengig av kjønn til den voldsutsatte.

NKVTS har et pågående prosjekt, Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep i samiske samfunn, der ettervirkningene av assimileringspolitikken i form av diskriminering, nedvurderende og stereotypiske holdninger, og manglende anerkjennelse av språk og kultur også skal analyseres. Blant urfolk og andre minoritetsgrupper kan fortidens behandling av gruppen bli en viktig del av både den kollektive og individuelle identiteten. Foreløpig finnes det begrenset forskning i de nordiske landene om de langsiktige virkningene som denne typen historiske traumer kan ha hatt på sosiale problemer og psykisk helse i det samiske samfunnet.

Samiske barn og barnevernet

Samiske barn har rett til trygghet, omsorg og beskyttelse, og deres rettigheter er forankret både i norsk lov og i internasjonale konvensjoner. FNs barnekonvensjon slår fast at urfolksbarn har rett til å bruke sitt språk, utøve sin kultur og leve i tråd med sin religion. Konvensjonens artikkel 20 understreker også at det ved omsorgsplassering skal tas tilbørlig hensyn til kontinuitet i barnets oppdragelse, samt til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.

Samiske barns rettigheter som urfolksbarn er likevel ikke alltid tilstrekkelig synliggjort eller ivaretatt i barnevernssystemet. Kunnskap om samisk språk, kultur og samfunnsforhold varierer mellom ulike deler av

barnevernstjenesten. Dette kan påvirke muligheten til å identifisere og ivareta samiske barns rettigheter, blant annet ved vurdering av omsorgstiltak og alternative omsorgsformer. Samiske barns rett til en oppvekst som tar utgangspunkt i språk og kultur må få større oppmerksomhet i barnevernets arbeid.

Digitale overgrep og overgrepsmateriale mot barn

Særlig barn er utsatt. Mange barn blir utsatt vold, seksuelle overgrep og digitale overgrep. Deling og nedlastning av overgrepsmateriale har økt drastisk de siste årene. National Center for Missing & Exploited Children (NCMEC) driver CyberTipline, som mottar meldinger om mistenkt seksuell utnyttelse av barn på nett og videreformidler relevant informasjon til nasjonale politimyndigheter.

Nyere internasjonal forskning anslår at over 300 millioner barn har vært utsatt for ulike former for teknologifasilitert seksuell utnyttelse og overgrep i løpet av de siste 12 månedene.

Canadian Centre for Child Protection gjorde en undersøkelse blant barn som har blitt utsatt for digitale overgrep (SURVIVORS' SURVEY), og 67% av deltakerne i spørreundersøkelsen fortalte at deling av bilder/video av dem påvirker dem annerledes enn det selve fysiske overgrepet fordi det spres i det uendelige på nettet og bildene er permanente.

Det finnes ingen grunn til å anta at samiske barn er skjermet fra slike former for overgrep. I 2024 anslo Kripos at mellom 400 og 2000 nordmenn kan ha bestilt direkteoverførte bestillingsovergrep i løpet av et år. Omfanget er overveldende, og man ser stor økning av denne typen alvorlig kriminalitet. Justis- og beredskapsdepartementet har nylig satt på høring forslag til endringer i politiregisterforskriften om et nytt kapittel 61 om register for overgrepsmateriale (overgrepsmaterialeregisteret) for å møte denne utfordringen.

Seksuelt overgrepsmateriale av barn, ofte omtalt som CSAM (Child Sexual Abuse Material), er en av de farligste og raskest voksende kriminalitetsformene i vår tid. Det er dokumentasjon av at barn blir utsatt for seksuelle overgrep. Og når slike overgrep først er lastet opp, kan materialet deles videre i det uendelige med ett enkelt tastetrykk.

Negativ sosial kontroll og taushetskultur

Negativ sosial kontroll kan også forekomme i samiske samfunn. Sterke fellesskap, tette relasjoner og små lokalsamfunn er en viktig styrke i Sápmi, men kan gjøre det vanskelig for enkeltpersoner å bryte med forventninger eller søke hjelp når de utsettes for press, vold eller overgrep. Forskning på vold i samiske samfunn peker blant annet på at lojalitet til familie og lokalsamfunn, manglende språk for å snakke om seksualitet og vold, samt frykt for sosial stigmatisering kan bidra til en taushetskultur der overgrep ikke blir fortalt eller håndtert.

Negativ sosial kontroll kan komme til uttrykk gjennom sterke forventninger til livsvalg, identitet, utdanning, partner eller livsform, men også gjennom sosialt press, ryktespredning eller utestengelse fra fellesskapet. Slike mekanismer også være knyttet til forestillinger om ære og skam, der enkeltpersoners handlinger oppfattes å påvirke familiens eller gruppens omdømme. Når fellesskapets rykte tillegges stor betydning, kan det skape sterke barrierer mot å søke hjelp eller varsle om vold og overgrep.

Arbeidet for et tryggere Sápmi må derfor omfatte forskning, åpne samtaler og støtteordninger som gjør det mulig å søke hjelp uten frykt for sosial stigmatisering. Vi må ta vare på det gode i samiske fellesskap og verdier, og bidra til å styrke både den enkeltes rett til selvbestemmelse og lokalsamfunnets evne til å ivareta sine medlemmer.

Psykisk helse og selvmord

Flere undersøkelser viser at psykisk uhelse og selvmordsproblematikk er en alvorlig utfordring, også i Sápmi. Studier peker på at samiske ungdommer i enkelte områder rapporterer høyere nivåer av psykiske belastninger enn gjennomsnittet. Belastninger knyttet til diskriminering, identitet, konflikter om rettigheter, press i primærnæringene og historiske erfaringer med fornorsking kan påvirke både livskvalitet og psykisk helse. Erfaringer fra helse- og hjelpetjenestene er at terskelen for å søke hjelp kan være høy dersom tilbudene ikke oppleves som språklig og kulturelt trygge.

Arbeidet for et tryggere Sápmi må derfor også omfatte styrket innsats for psykisk helse og selvmordsforebygging, og bygge videre på det arbeidet som allerede gjøres gjennom blant annet SANKS og andre fagmiljøer.

Hets og diskriminering

Samer utsettes også omfattende hets og diskriminering i offentligheten, i media og på digitale plattformer. Flere undersøkelser, blant annet fra Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) og Amnesty International, dokumenterer at samehets er et betydelig problem i Norge.

Hetsen retter seg ofte mot samisk identitet, språk, kultur og rettigheter, og kan bidra til å skape utrygghet og psykisk belastning for enkeltpersoner og lokalsamfunn. Digitaliseringen har gjort at hatefulle ytringer kan spres raskt og nå mange. Terskelen for å melde fra kan være høy, særlig i små samfunn der relasjonene er tette og konsekvensene av å stå frem kan oppleves store. Arbeidet for et tryggere Sápmi må derfor også inkludere systematisk arbeid mot samehets, styrking av rapporterings- og støttemekanismer for dem som rammes, og et bredt kunnskaps- og holdningsarbeid i samfunnet.

Forebygging gjennom arbeid med utøvere av vold og overgrep

Arbeidet for å forebygge vold og overgrep må også omfatte tiltak rettet mot personer som utøver vold og overgrep. Forskning viser at mange som utøver vold selv kan ha vært utsatt for vold, overgrep eller alvorlige belastninger

tidligere i livet, og at uten målrettet hjelp kan voldsmønstre gå i arv mellom generasjoner. Tiltak rettet mot utøvere kan derfor være en viktig del av et helhetlig forebyggingsarbeid.

Tiltak kan blant annet omfatte behandlings- og veiledningstilbud, programmer for å bryte voldelige handlingsmønstre, og lavterskeltilbud der personer kan søke hjelp før situasjoner utvikler seg til alvorlige hendelser. Det må være tydelig at ansvaret alltid ligger hos den som utøver vold og/eller overgrep.

Arbeid med utøvere handler ikke om å unnskyld handlingene, men om å hindre nye overgrep og bidra til tryggere familier og lokalsamfunn. I en samisk sammenheng er det også viktig at slike tilbud utvikles med språk- og kulturkompetanse, slik at de er tilgjengelige og relevante for personer i samiske samfunn.

Sametingets arbeid

Sametinget har allerede igangsatt flere viktige tiltak, blant annet Sametingets likestillingsmelding “Sábme jállu” med tilhørende handlingsplaner, Sametingets handlingsplan mot samehets, arbeid mot vold og overgrep i samarbeid med statlige myndigheter, støtte til selvmordsforebyggende arbeid gjennom SANKS, tilskudd til utvikling av samiske tilpasninger av kurset «Oppmerksom på selvmordstanker (OPS!)», bestilling av utredning om samiske kommuners arbeid mot selvmord, og støtte til koordinering av selvmordsforebygging gjennom Kirkens SOS, Sametingets handlingsplan mot vold, informasjonskampanjer, styrking av krisesentre og økt fokus på kompetanse i hjelpeapparatet.

Sametinget har nylig opprettet *Råd for samer med normbrytende funksjonsvariasjoner*, og har fra tidligere både *Sametingets Eldreråd* og *Sametingets ungdomspolitiske utvalg*. Alle disse tre kan involveres i det videre arbeidet med Oadjebas Sápmi som helhetlig satsning for et likestilt og trygt Sápmi.

Dette arbeidet er viktig, men utfordringene er omfattende og krever en systematisk og langsiktig innsats også fra statlige myndigheter, nasjonale, regionale og lokale aktører.

Likeverdige helse- og omsorgstjenester

Samers rett til likeverdige helse- og omsorgstjenester er en grunnleggende forutsetning for et trygt samfunn. Likeverdighet innebærer mer enn tilgang til tjenester på samisk språk eller helsepersonell med kulturkompetanse. Det handler om at helsetilbudet utformes slik at det tar utgangspunkt i samiske livsvilkår, samfunnsforhold og erfaringer. Erfaringer fra blant annet SANKS og forskning på samisk helse viser at historiske traumer, diskriminering, språkbrudd og strukturelt press kan påvirke både psykisk helse og tillit til hjelpeapparatet.

Et likeverdig helsetilbud må innebære reell medvirkning og selvbestemmelse i utviklingen av tjenester som retter seg mot den samiske befolkningen. Dette gjelder også innen psykisk helse, vold- og overgrepssproblematikk og selvmordsforebygging. Samiske perspektiver må integreres i planlegging, organisering og gjennomføring av helsetjenester, slik at tilbudene faktisk møter behovene i samiske samfunn.

Sámi Klinihkka, SANKS, NASAK og samiske helseteam er eksempler på hvordan man kan jobbe. Sametinget har vært helt tydelige på at spesialisthelsetjenestene til den samiske befolkninga må få en nasjonal organisering med eget budsjett og styre, for at Norge skal følge ILO 169.

Primærhelsetjenesten spiller en vesentlig rolle som førstelinje når vi trenger hjelp. De bør styrkes og rustes også for å ta i mot samiske pasienter.

Interseksjonalitet

Samiske personer med normbrytende kjønnsidentitet eller seksuell orientering kan møte særskilte utfordringer i møte med både diskriminering, sosialt press og manglende forståelse i omgivelsene. Erfaringer fra samiske LHBTIQ-personer viser at det å tilhøre flere minoritetsposisjoner samtidig kan skape sammensatte former for sårbarhet. Diskriminering kan oppstå både i storsamfunnet og i egne lokalsamfunn, og mange opplever å måtte navigere mellom ulike identiteter og forventninger. Arbeidet for et tryggere Sápmi må også ta høyde for slike interseksjonelle erfaringer, der forhold som kjønn, seksualitet, språk og kultur og sosiale levekår virker sammen. Et inkluderende og trygt Sápmi forutsetter at samiske LHBTIQ-personer kan leve åpent og trygt med sin identitet, og at tiltak mot vold, diskriminering og sosial kontroll også utvikles med kunnskap om disse perspektivene.

Mánočalbmi-erklæringen slår fast at samarbeidspartnerne vil bidra til trygge og gode samfunn og hjem i Sápmi, der mennesker kan leve i frihet fra diskriminering, hets, vold og overgrep. På denne bakgrunn foreslås det å konkretisere satsingen Oadjebas Sápmi.

Oadjebas Sápmi er en langsiktig samfunnssatsning for trygghet, folkehelse og menneskerettigheter i samiske samfunn.

Arbeidet bør organiseres etter tre nivåer av forebygging og følger samme modell som Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress: Universell forebygging, selektiv forebygging og indikativ forebygging.

Hindre at problemer oppstår (universell forebygging)

Universell forebygging handler om å forebygge vold, overgrep, hets og negativ sosial kontroll før de oppstår. Tiltakene retter seg mot samfunnet som helhet.

Tiltak kan blant annet omfatte:

- digitale kampanjer mot digitale overgrep og trakassering
- holdningskampanjer mot vold og seksuelle overgrep
- konferanser og seminarer om grenseoverskridende adferd
- utvikling av informasjonsmateriell, bok eller hefte om temaene
- undervisningsmateriell for barn og unge om kropp, grenser og samtykke
- styrking av arbeidet mot samehets
- tiltak som reduserer det samlede presset på primærnæringene og lokalsamfunnene
- forebygging gjennom arbeid med utøvere av vold og overgrep
- styrke kompetansen om samisk språk, kultur og historie i arbeidet mot diskriminering og samehets i skole og barnehage

Forebygging må inkludere arbeid med barn og unge, blant annet gjennom bevisstgjøring om egne og andres grenser.

Gripe inn tidlig (selektiv forebygging)

Selektiv forebygging handler om å oppdage problemer tidlig og begrense skade, og retter seg mot grupper med mulig forhøyet risiko for å bli utsatt for vold, overgrep, hets og negativ sosial kontroll.

Tiltak kan blant annet omfatte:

- etablering av pårørendenettverk
- etablering av kompisnettverk og støtteordninger for ungdom
- Likemannsordninger
- styrking av krisemottak og krisetilbud
- støtte til organisasjoner og forebyggingsarbeid
- samarbeid med eksisterende tjenester og nettverk

Det er behov for lavterskeltilbud der personer kan få råd og veiledning før situasjoner utvikler seg til alvorlige hendelser. Det er også viktig å ha arbeid på tvers av landegrensene, slik som man allerede får til i dag i for eksempel SANKS.

Støtte etter at krisen inntreffer (indikativ forebygging)

Indikativ forebygging handler om å begrense skadevirkninger og bidra til at mennesker kan komme videre etter vold eller overgrep.

Tiltak kan blant annet omfatte:

- styrking av krisetilbud tilpasset samiske brukere
- oppfølging og støtte til pårørende
- bedre samisk språk- og kulturkompetanse i hjelpetjenester
- oppfølgingstilbud for mennesker som er rammet av vold eller overgrep

Samarbeid og systemutvikling

Sametinget kan ikke løse utfordringene knyttet til vold, overgrep, hets og psykisk uhelse i samiske samfunn alene. Arbeidet må skje i samarbeid med statlige myndigheter, kommuner, forskningsmiljøer, frivillige organisasjoner og samiske institusjoner.

Det er derfor behov for:

- sterkere samarbeid mellom Sametinget og statlige myndigheter
- utvikling av samiske kompetansemiljøer på feltet
- bedre koordinering av eksisterende tiltak
- mer forskning og kunnskapsutvikling
- stabile og forutsigbare finansieringsordninger der samiske samfunn reelt settes i stand til å møte denne alvorlige problematikken

NSR ber derfor Sametingsrådet utvikle en helhetlig satsing for et tryggere Sápmi under betegnelsen Oadjebas Sápmi. Arbeidet for et tryggere Sápmi må være langsiktig og strukturelt forankret. Det kan ikke baseres på kortvarige prosjektbaserte tiltak. NSR ber Sametingsrådet arbeide for styrket samarbeid med statlige myndigheter og andre aktører for å sikre større og mer varige satsninger på området.

Forslag 1 - Representant Elin Hesjevik, Nordkalottfolket

Fireårsbok

Siden 1972 har kirken delt ut 4-årsårsboka, og er nå kommet til den fjerde utgaven. Den inneholder både bibelfortellinger og hverdagsliv. Salmer og sanger. Det er en bok som leses høyt i mange hjem og en viktig formidler av kristen kultur.

Nordkalottfolket foreslår at det lages en tilsvarende bok som formidler samisk kultur og som kan deles ut til alle 4-åringer i Norge. En bok der samisk hverdagsliv vises fram. Fisketurer og bærplukking. Akebakker og barnehager. Men også myter og sagn. Det er mye spennende der.

Bøkene må være tospråklige, minst. Det kan være norsk og nordsamisk i en del av landet, og norsk og sørsamisk i en annen del. På det viset kan alle få kunnskap om den samiske kulturen. På det viset blir det dessuten mulig for de norskspråklige å tilegne seg litt av det samiske språket i regionen de tilhører. For hvis tekstene står side om side, og er godt tilpasset, kan voksne og barn sammen stave seg gjennom bøkene og de kan lære seg nye ord ved å kontrollere betydningen av ordene opp mot den norske teksten.

Litteratur og historiefortelling er en god metode for å fremme språk- og kulturforståelse. Dette kan derfor være et viktig bidrag til en vellykket revitalisering av de samiske språkene. Dette er også viktig for forsoning mellom samer og nordmenn, og innad i den samiske befolkningen.

Nordkalottfolket oppfordrer sametingsrådet til å undersøke muligheter for realisering av en slik type 4-års bok, som deles ut til alle 4-åringer i hele landet.

Forslag 2 - Representant Sandra Márjá West, NSR

Solidaritet med urfolk i Russland

NSR uttrykker dyp uro over den alvorlige menneskerettighetssituasjonen for urfolk i Den russiske føderasjon. I en tid der urfolksstemmer trengs som mest, møter de i Russland forfølgelse og kriminalisering.

I desember 2025 gjennomførte russiske myndigheter en koordinert aksjon mot urfolksledere og -aktivister, med husransaker og avhør i Murmansk, Tomsk, Kemerovo oblast, Altai, Sakha-republikken, Krasnojarsk kraj og St. Petersburg. Minst 17 urfolksledere og -aktivister ble rammet. To ble arrestert og siktet for ekstremisme, en siktelse som har en strafferamme på 10-28 år, som her misbrukes for å delegitimere fredelig, rettighetsbasert arbeid.

En av de fengslede er Daria Egereva, en anerkjent leder fra selkup-folket og en viktig urfolksstemme i FNs klimaarbeid. Som co-chair i International Indigenous Peoples Forum on Climate Change har hun synliggjort urfolks bidrag og rettigheter i møte med klimaendringer og internasjonal politikk. Hennes engasjement for selkup-folkets utdanning, språk og land har aldri vært annet enn fredelig og konstruktivt.

Også samiske Valentina Sovkina, medlem av FNs permanente forum for urfolkssaker, ble utsatt for ransakelse og overvåking.

Dette er dessverre en eskalering av det russiske regimets forsøk på å stoppe all opposisjon. Russland har de siste årene stemplet 55 sivilsamfunnsorganisasjoner som «ekstremistiske», mange av disse er urfolksorganisasjoner. Arrestasjonene er en del av et tydelig mønster, hvor rettighetsforkjempere utsettes for svertekampanjer, trakassering og fengsling. Det er velkjent at autoritære regimer benytter falske anklager for å kneble dissens og forhindre deltakelse i internasjonale fora.

FNs rapporter har i flere år dokumentert en økende frykt blant urfolk og miljøforkjempere for å delta i internasjonale prosesser, nettopp på grunn av slike represalier. Over 2000 miljøforkjempere er drept eller forsvunnet globalt mellom 2012 og 2024, og én av tre var urfolk.

Vi samer har en felles historisk tilhørighet i nordområdene, og et felles historisk minne om hva det betyr å bli forsøkt brakt til taushet. NSR fordømmer arrestasjonen av Daria Egereva og den bredere undertrykkelsen av urfolk i Russland. Vi krever at:

- Daria Egereva løslates umiddelbart og betingelsesløst.
- Alle anklager mot henne og andre urfolksforkjempere frafalles.
- Russland stanser forfølgelsen av urfolk og urfolksorganisasjoner

- Russland respekterer urfolks rett til ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og selvbestemmelse, i tråd med internasjonale konvensjoner og urfolks rett i tråd med regional og føderal lovgivning.
- Norge legger internasjonalt press for Daria Egerevas løslatelse

Forslag 3 - Representant Arild Pettersen Inga, Samisk Arbeiderfellesskap

Konsekvensene av elektrifiseringen av Melkøya

Elektrifiseringen av Melkøya vil få omfattende konsekvenser i Finnmark og Nordnorge. Tiltaket forutsetter betydelig ny kraftproduksjon og kraftproduksjon i regionen.

I den offentlige debatten har det blitt pekt på at elektrifiseringen vil utløse store naturinngrep, blant annet gjennom vindkraftutbygging og nye kraftlinjer. Slike inngrep vil berøre naturgrunnlaget til samiske interesser.

Sametinget har tidligere understreket betydningen av at energi- og arealpolitikk i samiske områder skal skje med respekt for urfolksrettigheter, naturgrunnlaget for samisk kultur og prinsippene om tidlig involvering.

På bakgrunn av dette er det behov for en samlet vurdering av hvilke konsekvenser elektrifiseringen av Melkøya kan få for samiske samfunn, næringer, rettigheter og våre arealer..

Forslag

Samisk Arbeiderfellesskap ber Sametingsrådet legge frem en egen sak for plenum om konsekvensene av elektrifiseringen av Melkøya for samiske interesser, herunder virkninger for arealbruk, naturgrunnlag, rettighetshavere og samiske næringer.

Forslag 4 - Representant Hanne Marion Gaup, NSR

Fergeforbindelsen Seiland–Kvaløya

Fergesambandet mellom Seiland og Kvaløya er en helt avgjørende livslinje for befolkningen i de sjøsamiske bygdene Eidvågeid og Hønseby. Fergeforbindelsen gjør det mulig for innbyggerne å reise til Hammerfest i forbindelse med arbeid, skole, barnehage, helsetjenester, handel og andre nødvendige gjøremål.

For øysamfunn uten fastlandsforbindelse er en stabil og forutsigbar fergeforbindelse en grunnleggende forutsetning for at lokalsamfunn skal kunne fungere. Dette gjelder barn og voksne, unge og eldre, friske og syke. Når forbindelsen svikter, kan innbyggerne bli avskåret fra nødvendige tjenester og arbeidsplasser.

Etter innføringen av ny hybrid el-ferge og nye fergekaier på sambandet Strømsnes–Kjerringholmen har forutsigbarheten i tilbudet blitt betydelig svekket. Lokalbefolkningen opplever at det ikke lenger er mulig å stole på at man kan komme seg til og fra Seiland ved behov. Også næringslivet på Seiland rammes når transport av varer, kunder og besøkende blir mer usikker.

Det er særlig bekymringsfullt at fartøy og fergekaier ser ut til å tåle mindre vær enn tidligere løsninger. Resultatet er at fergetilbudet til nordre Seiland i praksis svekkes fordi sambandene oftere må innstilles ved værforhold som tidligere ikke hindret drift.

Utviklingen reiser spørsmål om hvorvidt planleggingen av nye løsninger i tilstrekkelig grad har tatt utgangspunkt i erfaringene til kystsamfunn som lever med vær- og klimaforholdene i Finnmark til daglig. Når ny infrastruktur viser seg å fungere dårligere enn den gamle under forhold som er helt vanlige langs kysten, er det grunn til å etterspørre om lokale behov og kunnskap har blitt tillagt tilstrekkelig vekt i beslutningsprosessene til Finnmark fylke.

Fungerende infrastruktur er en avgjørende forutsetning for livskraftige samfunn. For sjøsamiske samfunn langs kysten er transportforbindelser en helt sentral del av dette grunnlaget.

Når grunnleggende transportforbindelser over tid blir mindre pålitelige, svekkes også forutsetningene for å opprettholde bosetting, næringsliv og dagligliv i små kystsamfunn. Dette understreker betydningen av at beslutninger om transportinfrastruktur i nord i større grad tar utgangspunkt i de faktiske forholdene og behovene som preger kyst- og øysamfunnene i regionen.

Sametingsrådet bes derfor be Finnmark fylkeskommune snarest sikre et stabilt og forutsigbart fergetilbud som er tilpasset vær- og klimaforholdene i Finnmark, slik at befolkningen i de sjøsamiske bygdene Eidvågeid og Hølseby har trygg tilgang til arbeid, tjenester og samfunnsliv.

NSR understreker at fungerende transportinfrastruktur er en grunnleggende forutsetning for å opprettholde bosetting og livskraftige sjøsamiske samfunn langs kysten av Sápmi.

Forslag 5 - Representant Jovna Vars-Smuk, NSR

Løfte Deanu sámeskuvla som statlig finansiert sameskole

Sametinget har jobbet for at flere barnehager og skoler skal ta i bruk sterke språkmodeller som grunnlag for samisk språkopplæring og generelt som undervisningsspråk i andre fag.

Deanu sámeskuvla er en samiskspråklig grunnskole med nordsamisk som hovedmål. Deanu sámeskuvla, tidligere Buolbmát sámeskuvla, har siden oppstarten jobbet med samisk språk og vært en grunnstein for samisk språkrevitalisering og -bevaring i Øst-Finnmark. Skolen har over lengre tid arbeidet med og brukt sterke språkmodeller som en naturlig del av den samiske språkopplæringen, noe som har gitt gode resultater.

Deanu sámeskuvla har jobbet mye med fjernundervisning og har opparbeidet seg bred kompetanse på feltet. I tillegg tilbyr skolen hospitering til elever som mottar fjernundervisning. Med økt satsing på Deanu sámeskuvla vil dette kunne gi positive ringvirkninger for alle elever i Norge som har samisk som fjernundervisning.

I skoleåret 2025–2026 har Deanu sámeskuvla startet samarbeid med Sámi allaskuvla, der målet er å løfte tradisjonell kunnskap som en naturlig del av opplæringen av grunnferdighetene i læreplanene. Deanu sámeskuvla er en av grunnbjelkene i samisk språkopplæring, og også når det gjelder elvesamisk kultur.

NSR ber sametingsrådet se på mulighetsrommet for at Deanu sámeskuvla skal løftes opp som en statlig finansiert grunnskole for nordsamisk språk, og som en fast budsjettpost på statsbudsjettet.

Deanu sámeskuvla er en av de særskilte sameskolene i Norge uten noen form for statlig finansiering.

Forslag 6 - Representant Håvard Kristiansen, Nordkalottfolket

Raudåtefiskeri

Raudåta er en sentral art i de marine økosystemene i norske havområder og utgjør et viktig bindeledd i næringskjeden. Den er en av de viktigste næringskildene for torskeyngel, sild og lodde, samt for ungfisk av en rekke kommersielt viktige fiskeslag i Norge. Raudåta spiller derfor en avgjørende rolle for rekrutteringen til flere av våre viktigste fiskebestander og er dermed også en viktig forutsetning for det tradisjonelle kyst- og havfisket.

Et fiske etter raudåte innebærer uttak svært langt nede i næringskjeden. Dette gjør konsekvensene vanskeligere å forutsi, ettersom endringer på dette nivået kan få ringvirkninger oppover i økosystemet. Et omfattende uttak av raudåte kan redusere tilgangen på næring for en rekke arter i deres mest sårbare livsfaser, noe som igjen kan påvirke bestandene av fisk som det tradisjonelle fiskeriet er avhengig av.

Det er uttrykt betydelig skepsis til et slikt fiskeri og til hvilke konsekvenser det kan få for både økosystemene og det tradisjonelle fisket. Blant annet er det pekt på risikoen ved å åpne for et industrielt fiske etter en nøkkelart i økosystemet, særlig når formålet i stor grad er råstoff til industriell produksjon, for eksempel til fôr i oppdrettsnæringen.

I tillegg spiller raudåta en viktig rolle i havets karbonkretsløp. Gjennom den såkalte lipidpumpen bidrar arten til transport og lagring av karbon i havet. Forskning antyder at denne prosessen kan binde betydelige mengder karbon i norske havområder, og i enkelte beregninger kan dette tilsvare opptil 25 prosent av Norges årlige CO₂-utslipp. Et omfattende uttak av raudåte kan derfor også ha konsekvenser for havets rolle i karbonlagring og for lokale økologiske prosesser i området der fisket foregår.

Nyere forskning tyder dessuten på at både bestandsstørrelse og artsbestemmelse av raudåte kan ha vært mangelfullt kartlagt. Det er derfor behov for oppdatert forskning for å få bedre kunnskap om bestandene, deres utbredelse og livssyklus. En slik kunnskap er avgjørende for å kunne vurdere hvilke konsekvenser et utvidet fiskeri kan få for økosystemene og for andre næringer i kystsonen.

Det er også nødvendig å utrede hvordan og hvor et eventuelt fiske etter raudåte skal foregå, og hvilke konsekvenser dette kan få for kystens biologiske mangfold, karbonbalanse og oksygennivåer. Videre må det vurderes hvilke effekter et slikt uttak kan ha for andre næringer, herunder oppdrettsanlegg og det tradisjonelle fisket langs kysten.

Nordkalottfolket anmoder sametingsrådet om å bidra at staten bruker føre-var-prinsippet i forvaltningen av raudåte, og at et utvidet industrielt fiske ikke tillates før konsekvensene for økosystemene og det tradisjonelle kyst- og fjordfisket er tilstrekkelig kartlagt.

Forslag 7 - Representant Vibeke Larsen, Nordkalottfolket

Partnerskap mellom Sametinget og Alpin-VM i Narvik 2029

Narvik er tildelt verdensmesterskapet i alpint i 2029. Mesterskapet vil være et av de største internasjonale arrangementene som er gjennomført i Nord-Norge, og vil samle utøvere, publikum og media fra hele verden.

Narvik og omegn er samtidig et samisk bosettingsområde med levende samisk språk, kultur og historie. Samiske kulturinstitusjoner og miljøer i regionen, blant annet ved Várdobáiki samiske senter i Tjeldsund, utgjør viktige kompetansemiljøer som kan bidra til å synliggjøre samisk kultur i forbindelse med arrangementet.

Ved Ski-VM i Trondheim i 2025 inngikk Sametinget et partnerskap med arrangøren for å sikre synlighet for samisk kultur, språk og tradisjoner gjennom kulturprogram, aktiviteter og formidling. Et lignende samarbeid vil være naturlig også for Alpin-VM i Narvik.

Et partnerskap vil kunne bidra til at samisk språk og kultur blir en naturlig del av arrangementet, både gjennom kulturinnslag, synliggjøring av samisk historie i regionen og møteplasser for publikum.

Alpin-VM i Narvik representerer en unik mulighet til å synliggjøre samisk kultur internasjonalt. Sametinget har et ansvar for å bidra til at samisk språk, kultur og historie er til stede i store arrangementer som finner sted i samiske områder.

For å sikre god koordinering og lokal forankring bør Sametinget bidra til å etablere en koordinatorfunksjon i samarbeid med lokale samiske institusjoner. Várdobáiki samisk senter er et naturlig fagmiljø for en slik rolle, med erfaring innen kulturformidling, språk og samarbeid med regionale aktører.

En samisk koordinator vil kunne bidra til samarbeid mellom VM-organisasjonen, samiske institusjoner, kunstnere, kulturaktører og frivillige miljøer i regionen.

Nordkalottfolket ber sametingsrådet ta initiativ til dialog med arrangøren av Alpin-VM i Narvik 2029 med mål om å etablere et partnerskap som sikrer synliggjøring av samisk språk, kultur og historie under mesterskapet.

Nordkalottfolket ber også sametingsrådet vurdere å bidra med midler til en samisk koordinatorfunksjon knyttet til arrangementet, forankret i samarbeid med regionale samiske institusjoner, eksempelvis Várdobáiki samisk senter.

Forslag 8 - Representant Hilde-Kathrine Nilsen, Nordkalottfolket

Etablering av forvaltningsmodell for pukkellaks

Pukkellaksen har de siste årene etablert seg i store mengder i nordlige farvann. Dette representerer både en miljøutfordring og en betydelig ressurs. Pukkellaksen må ses på som en ressurs, og lokalbefolkningen må få mulighet til å utnytte den og styrke sitt materielle kulturgrunnlag. Forskningen er klar på at situasjonen haster, og tiltak må iverksettes umiddelbart. Sjølaksefiskere trenger støtte til investeringer i utstyr, og det må settes i gang produksjon av egnede fiskeredskaper. Pukkellaksen kan utnyttes både i havet, fjordene og elvemunningene, og fjordfiskere med ringnotkompetanse er viktige aktører.

Pukkellaksen representerer både en utfordring og en mulighet. En forvaltningsmodell må sikre samiske rettigheter, styrke kulturgrunnlaget og gi rom for lokal verdiskaping. Økonomiske støtteordninger og produksjon av utstyr må på plass raskt. Hele ressursløpet må kunne utnyttes, fra hav til elvemunning.

Nordkalottfolket anmoder sametingsrådet om å arbeide for følgende:

- At pukkellaks forvaltes som en ressurs, og at fangst åpnes for sjølaksefiskere, fjordfiskere og elvebrukere.
- At forvaltningsmodellen bidrar til å styrke det materielle kulturgrunnlaget for sjøsamiske næringer.
- At det etableres økonomiske ordninger som gjør det mulig å utvikle og anskaffe nødvendig utstyr til fangst av pukkellaks.
- legge press på statlige myndigheter om å få fortgang i å etablere forvaltningsmodell og etablering av økonomiske ordninger for å gi næringene trygghet, forutsigbarhet og tid til å forberede seg til neste invasjon.

Forslag 9 - Representant Tom Sottinen, Arbeiderpartiet

Offentlige arbeidsplasser

Sametinget registrerer at flere offentlige virksomheter over tid har gjennomført omorganiseringer og strukturendringer som kan føre til at arbeidsplasser gradvis flyttes fra distriktene til større byer. Slike endringer skjer ofte uten tydelige politiske beslutninger om at arbeidsplasser skal sentraliseres.

Offentlige arbeidsplasser er viktige for sysselsetting, kompetansearbeidsplasser og levende lokalsamfunn i distriktene. De spiller også en viktig rolle for rekruttering av kompetanse til offentlig sektor, herunder samisk språk- og kulturkompetanse.

Arbeiderpartiet er derfor bekymret for en utvikling der offentlige arbeidsplasser gradvis samles i større enheter og flyttes bort fra distriktene.

Sametinget legger til grunn at offentlige myndigheter fortsatt skal føre en aktiv politikk for å sikre arbeidsplasser i distriktene.

Arbeiderpartiet anmoder Sametingsrådet om å ta initiativ til dialog med relevante myndigheter og offentlige virksomheter for å bidra til at offentlige arbeidsplasser opprettholdes og utvikles i distriktene.

Arbeiderpartiet ber Sametingsrådet særlig:

- gå i dialog med relevante offentlige virksomheter om betydningen av å opprettholde desentraliserte fagmiljøer og arbeidsplasser i distriktene
- be om en oversikt over utviklingen i offentlige arbeidsplasser i distriktene
- arbeide for at nye offentlige oppgaver og funksjoner i større grad lokaliseres til distriktene

Forslag 10 - Representant Amalie Hansen K. Raste, NSR

Skatteetaten og navnendringer

Ønsker å sette lys på det å ta tilbake samiske navn. Det er ganske tungt å få gjort endring av navn i Skatteetaten. Det er en åpenbar mangel på kunnskap og forståelse av samiske navnetradisjoner.

Samer som velger å ta tilbake sine samiske navn, velger å ta en mer norsk variant, for det er enklere og mindre konflikter. Et eksempel er navnet Raste/Rahste/Ráste/Rásti (hvor Raste er mer fornorsket)

Et annet eksempel er en sak i NRK der Skatteetaten mente at Harju og Harjo må behandles som to forskjellige navn. De med kjennskap til navnetradisjoner vet at man uttaler dem likt. Og derfor kunne ikke vedkommende som ville ha Harju få dette navnet. Samme kan vi også se igjen på navnet Raste/Rahste/Ráste/Rásti, som i utgangspunktet stammer fra samme navn.

Utdrag SANNHETS- OG FORSONINGSKOMMISJONEN

Navneloven § 3 slår fast at hvis 200 eller færre personer har et etternavn, kan dette bare tas som etternavn dersom alle som allerede har det som etternavn, samtykker. Navneloven § 4 første ledd nr. 1 gjør et unntak for navn som er eller har vært en av tippoldeforeldrenes, oldeforeldrenes, besteforeldrenes eller foreldrenes etternavn eller mellomnavn, som nå uavhengig av begrensningene i § 3 kan tas som etternavn.

Skatteetaten henviser folk til digitalarkivet når man skal gå gjennom slektshistorien.

Når de bruker digitalarkivet, tar de utgangspunkt i kirkebøker. Det er problematisk når vi tenker på den lange historien med fornorskning som at man ikke kunne eie/kjøre land hvis man hadde samiske navn. Derfor blir etterkommerne av disse straffet for at generasjonene før de fulgte lovene som var ført på dem. Det er ikke godt nok grunnlag å bare bruke kirkebøker.

Navn knytter individet til en slekt og et sted, og gir signaler om tilhørighet og bakgrunn, derfor er det viktig at man får mulighet å ta tilbake sine navn. Når ansatte i skatteetaten som har ansvaret for å behandle, skal veilede til søknader ikke vet om fornorskningspolitikken, vil det ikke bli godt nok. De mangler kunnskap. Det skal ikke være en form for videre fornorskning i 2026, når systemet i dag ødelegger fremfor å beskytte navn og tilhørighet. Da svekker det muligheter for revitalisering og forsoning.

Viser til slutt til

"Vedtak 26 behandlingen i Stortinget 12. november 2024 fra Sannhets- og forsoningskommisjonenes rapport:

"Stortinget ber regjeringen gjennomgå og vurdere endringer i navneloven, slik at etterkommere av urfolk og/eller nasjonale minoriteter lettere kan ta tilbake sin families opprinnelige etternavn."

Ansvarlig departement: Justis- og beredskapsdepartementet

Det bes derfor om at sametingsrådet kan utrede om

- Skatteetaten kan stå alene med avgjørende myndighet om samiske navn når det er mangel på reell kompetanse i etaten.
 - *Sametinget skal gis en rådgivende eller avgjørende rolle i navnesaker som berører samiske navn.*
 - *Tilsvarende fagmiljøer for samiske navn bør involveres i vurderinger av samiske navn*
 - *Regelverket i navneloven må tilpasses slik at etterkommere av samer enklere kan ta tilbake navn som gikk tapt som følge av fornorskningen.*
 - *Dokumentasjonskravene må moderniseres og ta hensyn til historiske overgrep over minoritetsbefolkningen.*

Forslag 11 - Representant Anne Henriette Nilut, NSR

Oadjebas Sápmi

Et helhetlig og varig arbeid for et tryggere Sápmi

Trygghet i hjem, lokalsamfunn og offentlige rom er en grunnleggende forutsetning for sterke samiske samfunn. Vold, overgrep, hets, diskriminering og digital trakassering rammer enkeltmennesker, familier og samfunn i hele Sápmi. Konsekvensene er alvorlige både for den enkelte, for familien og for samfunnet.

Dette forslaget er omfattende, men må ikke forstås som en uttømmende beskrivelse av utfordringene på feltet, eller en ferdig utredning av tiltak som har vært satt i gang eller bør i gang settes. Forslaget inneholder heller ikke en komplett liste over relevant kunnskapsgrunnlag fra representantens side.

Strukturelt press og historiske erfaringer

Flere kunnskapsgrunnlag peker på at utfordringene knyttet til vold, psykisk uhelse, diskriminering og sosialt press må ses i sammenheng med historiske og strukturelle forhold som har preget samiske samfunn over tid. Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport dokumenterer hvordan fornorskingspolitikken har påvirket språk, identitet, tillit til myndigheter og relasjoner i samiske lokalsamfunn. Mange i samiske samfunn lever med et betydelig samlet press knyttet til arealinngrep, konflikter om rettigheter, økonomisk usikkerhet i primærnæringene og vedvarende diskriminering i offentligheten.

Det påvirker både levekår, psykisk helse og tilliten til offentlige institusjoner. Arbeidet for et tryggere Sápmi må derfor også ta høyde for disse bredere strukturelle rammene. Forebygging av vold, overgrep og psykisk uhelse omfatter tiltak mot konkrete hendelser og arbeid med samfunnsstrukturer, rettigheter og levekår som gir mennesker trygghet, handlingsrom og reell mulighet til å leve gode liv i samiske samfunn.

Flere undersøkelser og kunnskapsgrunnlag peker på alvorlige utfordringer:

- Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport beskriver et betydelig samlet press på samiske samfunn.
- Mental Helse Ungdoms undersøkelse blant unge samer viser bekymringsfulle nivåer av psykisk uhelse.
- Undersøkelser blant reindrifts ungdom viser høyt press knyttet til næringsutøvelse og identitet.
- Amnesty International og NIM har dokumentert omfattende samehets og diskriminering mot samer i offentligheten.

- SAMINOR-undersøkelsen og annen forskning viser forskjeller i helse og levekår som også påvirker trygghet og psykisk helse.

Som samfunn må vi anerkjenne våre historiske traumer, uten at de får være en unnskyldning for hvorfor man utøver vold og overgrep. Vold, overgrep og hets er uakseptabelt, og målet må være at alle skal kunne vokse opp i trygge og frie samiske samfunn. Det innebærer at vi må gjøre et arbeid også internt i det samiske samfunnet, både med tiltak og med holdnings- og verdiskapende arbeid.

Vold og overgrep

Forskning viser at vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep også er et betydelig problem i samiske samfunn. Tematikken har vært vanskelig å snakke om, og mange opplever at hjelpetjenester mangler tilstrekkelig språk- og kulturkompetanse.

En undersøkelse gjennomført av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i 2020 avdekket at 1 av 20 barn under 16 år har blitt utsatt for seksuelle overgrep. En av ti har blitt utsatt for fysisk vold gjentatte ganger i oppveksten. SAMINOR 2 fortalte oss at omtrent en femtedel (ca. 20 %) av samiske kvinner har blitt utsatt for seksuelle overgrep, og nærmere 50 prosent (49 %) av samiske kvinner har blitt utsatt for emosjonell, fysisk eller seksuell vold i løpet av livet. Samiske menn rapporterer også å ha blitt utsatt for vold i større grad enn befolkningen nasjonalt. Man kan anta at mørketallene er store uavhengig av kjønn til den voldsutsatte.

NKVTS har et pågående prosjekt, Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep i samiske samfunn, der ettervirkningene av assimileringspolitikken i form av diskriminering, nedvurderende og stereotypiske holdninger, og manglende anerkjennelse av språk og kultur også skal analyseres. Blant urfolk og andre minoritetsgrupper kan fortidens behandling av gruppen bli en viktig del av både den kollektive og individuelle identiteten. Foreløpig finnes det begrenset forskning i de nordiske landene om de langsiktige virkningene som denne typen historiske traumer kan ha hatt på sosiale problemer og psykisk helse i det samiske samfunnet.

Samiske barn og barnevernet

Samiske barn har rett til trygghet, omsorg og beskyttelse, og deres rettigheter er forankret både i norsk lov og i internasjonale konvensjoner. FNs barnekonvensjon slår fast at urfolksbarn har rett til å bruke sitt språk, utøve sin kultur og leve i tråd med sin religion. Konvensjonens artikkel 20 understreker også at det ved omsorgsplassering skal tas tilbørlig hensyn til kontinuitet i barnets oppdragelse, samt til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.

Samiske barns rettigheter som urfolksbarn er likevel ikke alltid tilstrekkelig synliggjort eller ivarettatt i barnevernssystemet. Kunnskap om samisk språk, kultur og samfunnsforhold varierer mellom ulike deler av barnevernstjenesten. Dette kan påvirke muligheten til å identifisere og ivareta samiske barns rettigheter, blant annet ved vurdering av omsorgstiltak og alternative omsorgsformer. Samiske barns rett til en oppvekst som tar utgangspunkt i språk og kultur må få større oppmerksomhet i barnevernets arbeid.

Digitale overgrep og overgrepsmateriale mot barn

Særlig barn er utsatt. Mange barn blir utsatt vold, seksuelle overgrep og digitale overgrep. Deling og nedlastning av overgrepsmateriale har økt drastisk de siste årene. National Center for Missing & Exploited Children (NCMEC) driver

CyberTipline, som mottar meldinger om mistenkt seksuell utnyttelse av barn på nett og videreformidler relevant informasjon til nasjonale politimyndigheter.

Nyere internasjonal forskning anslår at over 300 millioner barn har vært utsatt for ulike former for teknologifasilitert seksuell utnyttelse og overgrep i løpet av de siste 12 månedene.

Canadian Centre for Child Protection gjorde en undersøkelse blant barn som har blitt utsatt for digitale overgrep (SURVIVORS' SURVEY), og 67% av deltakerne i spørreundersøkelsen fortalte at deling av bilder/video av dem påvirker dem annerledes enn det selve fysiske overgrepet fordi det spres i det uendelige på nettet og bildene er permanente.

Det finnes ingen grunn til å anta at samiske barn er skjermet fra slike former for overgrep. I 2024 anslo Kripos at mellom 400 og 2000 nordmenn kan ha bestilt direkteoverførte bestillingsovergrep i løpet av et år. Omfanget er overveldende, og man ser stor økning av denne typen alvorlig kriminalitet. Justis- og beredskapsdepartementet har nylig satt på høring forslag til endringer i politiregisterforskriften om et nytt kapittel 61 om register for overgrepsmateriale (overgrepsmaterialeregisteret) for å møte denne utfordringen.

Seksuelt overgrepsmateriale av barn, ofte omtalt som CSAM (Child Sexual Abuse Material), er en av de farligste og raskest voksende kriminalitetsformene i vår tid. Det er dokumentasjon av at barn blir utsatt for seksuelle overgrep. Og når slike overgrep først er lastet opp, kan materialet deles videre i det uendelige med ett enkelt tastetrykk.

Negativ sosial kontroll og taushetskultur

Negativ sosial kontroll kan også forekomme i samiske samfunn. Sterke fellesskap, tette relasjoner og små lokalsamfunn er en viktig styrke i Sápmi, men kan gjøre det vanskelig for enkeltpersoner å bryte med forventninger eller søke hjelp når de utsettes for press, vold eller overgrep. Forskning på vold i samiske samfunn peker blant annet på at lojalitet til familie og lokalsamfunn, manglende språk for å snakke om seksualitet og vold, samt frykt for sosial stigmatisering kan bidra til en taushetskultur der overgrep ikke blir fortalt eller håndtert.

Negativ sosial kontroll kan komme til uttrykk gjennom sterke forventninger til livsvalg, identitet, utdanning, partner eller livsform, men også gjennom sosialt press, ryktespredning eller utestengelse fra fellesskapet. Slike mekanismer også være knyttet til forestillinger om ære og skam, der enkeltpersoners handlinger oppfattes å påvirke familiens eller gruppens omdømme. Når fellesskapets rykte tillegges stor betydning, kan det skape sterke barrierer mot å søke hjelp eller varsle om vold og overgrep.

Arbeidet for et tryggere Sápmi må derfor omfatte forskning, åpne samtaler og støtteordninger som gjør det mulig å søke hjelp uten frykt for sosial stigmatisering. Vi må ta vare på det gode i samiske fellesskap og verdier, og bidra til å styrke både den enkeltes rett til selvbestemmelse og lokalsamfunnets evne til å ivareta sine medlemmer.

Psykisk helse og selvmord

Flere undersøkelser viser at psykisk uhelse og selvmordsproblematikk er en alvorlig utfordring, også i Sápmi. Studier peker på at samiske ungdommer i enkelte områder rapporterer høyere nivåer av psykiske belastninger enn gjennomsnittet. Belastninger knyttet til diskriminering, identitet, konflikter om rettigheter, press i primærnæringene

og historiske erfaringer med fornorsking kan påvirke både livskvalitet og psykisk helse. Erfaringer fra helse- og hjelpetjenestene er at terskelen for å søke hjelp kan være høy dersom tilbudene ikke oppleves som språklig og kulturelt trygge.

Arbeidet for et tryggere Sápmi må derfor også omfatte styrket innsats for psykisk helse og selvmordsforebygging, og bygge videre på det arbeidet som allerede gjøres gjennom blant annet SANKS og andre fagmiljøer.

Hets og diskriminering

Samer utsettes også omfattende hets og diskriminering i offentligheten, i media og på digitale plattformer. Flere undersøkelser, blant annet fra Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) og Amnesty International, dokumenterer at samehets er et betydelig problem i Norge.

Hetsen retter seg ofte mot samisk identitet, språk, kultur og rettigheter, og kan bidra til å skape utrygghet og psykisk belastning for enkeltpersoner og lokalsamfunn. Digitaliseringen har gjort at hatefulle ytringer kan spres raskt og nå mange. Terskelen for å melde fra kan være høy, særlig i små samfunn der relasjonene er tette og konsekvensene av å stå frem kan oppleves store. Arbeidet for et tryggere Sápmi må derfor også inkludere systematisk arbeid mot samehets, styrking av rapporterings- og støttmekanismer for dem som rammes, og et bredt kunnskaps- og holdningsarbeid i samfunnet.

Forebygging gjennom arbeid med utøvere av vold og overgrep

Arbeidet for å forebygge vold og overgrep må også omfatte tiltak rettet mot personer som utøver vold og overgrep. Forskning viser at mange som utøver vold selv kan ha vært utsatt for vold, overgrep eller alvorlige belastninger tidligere i livet, og at uten målrettet hjelp kan voldsmønstre gå i arv mellom generasjoner. Tiltak rettet mot utøvere kan derfor være en viktig del av et helhetlig forebyggingsarbeid.

Tiltak kan blant annet omfatte behandlings- og veiledningstilbud, programmer for å bryte voldelige handlingsmønstre, og lavterskeltilbud der personer kan søke hjelp før situasjoner utvikler seg til alvorlige hendelser. Det må være tydelig at ansvaret alltid ligger hos den som utøver vold og/eller overgrep.

Arbeid med utøvere handler ikke om å unnskyld handlingene, men om å hindre nye overgrep og bidra til tryggere familier og lokalsamfunn. I en samisk sammenheng er det også viktig at slike tilbud utvikles med språk- og kulturkompetanse, slik at de er tilgjengelige og relevante for personer i samiske samfunn.

Sametingets arbeid

Sametinget har allerede igangsatt flere viktige tiltak, blant annet Sametingets likestillingsmelding “Sábme jállu” med tilhørende handlingsplaner, Sametingets handlingsplan mot samehets, arbeid mot vold og overgrep i samarbeid med statlige myndigheter, støtte til selvmordsforebyggende arbeid gjennom SANKS, tilskudd til utvikling av samiske tilpasninger av kurset «Oppmerksom på selvmordstanker (OPS!)», bestilling av utredning om samiske kommuners arbeid mot selvmord, og støtte til koordinering av selvmordsforebygging gjennom Kirkens SOS, Sametingets handlingsplan mot vold, informasjonskampanjer, styrking av krisesentre og økt fokus på kompetanse i hjelpeapparatet.

Sametinget har nylig opprettet *Råd for samer med normbrytende funksjonsvariasjoner*, og har fra tidligere både *Sametingets Eldreråd* og *Sametingets ungdomspolitiske utvalg*. Alle disse tre kan involveres i det videre arbeidet med Oadjebas Sápmi som helhetlig satsning for et likestilt og trygt Sápmi.

Dette arbeidet er viktig, men utfordringene er omfattende og krever en systematisk og langsiktig innsats også fra statlige myndigheter, nasjonale, regionale og lokale aktører.

Likeverdige helse- og omsorgstjenester

Samers rett til likeverdige helse- og omsorgstjenester er en grunnleggende forutsetning for et trygt samfunn. Likeverdighet innebærer mer enn tilgang til tjenester på samisk språk eller helsepersonell med kulturkompetanse. Det handler om at helsetilbudet utformes slik at det tar utgangspunkt i samiske livsvilkår, samfunnsforhold og erfaringer. Erfaringer fra blant annet SANKS og forskning på samisk helse viser at historiske traumer, diskriminering, språkbrudd og strukturelt press kan påvirke både psykisk helse og tillit til hjelpeapparatet.

Et likeverdig helsetilbud må innebære reell medvirkning og selvbestemmelse i utviklingen av tjenester som retter seg mot den samiske befolkningen. Dette gjelder også innen psykisk helse, vold- og overgrepssproblematikk og selvmordsforebygging. Samiske perspektiver må integreres i planlegging, organisering og gjennomføring av helsetjenester, slik at tilbudene faktisk møter behovene i samiske samfunn.

Sámi Klinihkka, SANKS, NASAK og samiske helseteam er eksempler på hvordan man kan jobbe. Sametinget har vært helt tydelige på at spesialisthelsetjenestene til den samiske befolkninga må få en nasjonal organisering med eget budsjett og styre, for at Norge skal følge ILO 169.

Primærhelsetjenesten spiller en vesentlig rolle som førstelinje når vi trenger hjelp. De bør styrkes og rustes også for å ta i mot samiske pasienter.

Interseksjonalitet

Samiske personer med normbrytende kjønnsidentitet eller seksuell orientering kan møte særskilte utfordringer i møte med både diskriminering, sosialt press og manglende forståelse i omgivelsene. Erfaringer fra samiske LHBTIQ-personer viser at det å tilhøre flere minoritetsposisjoner samtidig kan skape sammensatte former for sårbarhet. Diskriminering kan oppstå både i storsamfunnet og i egne lokalsamfunn, og mange opplever å måtte navigere mellom ulike identiteter og forventninger. Arbeidet for et tryggere Sápmi må også ta høyde for slike interseksjonelle erfaringer, der forhold som kjønn, seksualitet, språk og kultur og sosiale levekår virker sammen. Et inkluderende og trygt Sápmi forutsetter at samiske LHBTIQ-personer kan leve åpent og trygt med sin identitet, og at tiltak mot vold, diskriminering og sosial kontroll også utvikles med kunnskap om disse perspektivene.

Mánočalbmi-erklæringen slår fast at samarbeidspartnerne vil bidra til trygge og gode samfunn og hjem i Sápmi, der mennesker kan leve i frihet fra diskriminering, hets, vold og overgrep. På denne bakgrunn foreslås det å konkretisere satsingen Oadjebas Sápmi.

Oadjebas Sápmi er en langsiktig samfunnssatsning for trygghet, folkehelse og menneskerettigheter i samiske samfunn.

Arbeidet bør organiseres etter tre nivåer av forebygging og følger samme modell som Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress: Universell forebygging, selektiv forebygging og indikativ forebygging.

Hindre at problemer oppstår (universell forebygging)

Universell forebygging handler om å forebygge vold, overgrep, hets og negativ sosial kontroll før de oppstår. Tiltakene retter seg mot samfunnet som helhet.

Tiltak kan blant annet omfatte:

- digitale kampanjer mot digitale overgrep og trakassering
- holdningskampanjer mot vold og seksuelle overgrep
- konferanser og seminarer om grenseoverskridende adferd
- utvikling av informasjonsmateriell, bok eller hefte om temaene
- undervisningsmateriell for barn og unge om kropp, grenser og samtykke
- styrking av arbeidet mot samehets
- tiltak som reduserer det samlede presset på primærnæringene og lokalsamfunnene
- forebygging gjennom arbeid med utøvere av vold og overgrep
- styrke kompetansen om samisk språk, kultur og historie i arbeidet mot diskriminering og samehets i skole og barnehage

Forebygging må inkludere arbeid med barn og unge, blant annet gjennom bevisstgjøring om egne og andres grenser.

Gripe inn tidlig (selektiv forebygging)

Selektiv forebygging handler om å oppdage problemer tidlig og begrense skade, og retter seg mot grupper med mulig forhøyet risiko for å bli utsatt for vold, overgrep, hets og negativ sosial kontroll.

Tiltak kan blant annet omfatte:

- etablering av pårørendenettverk
- etablering av kompisnettverk og støtteordninger for ungdom
- Likemannsordninger
- styrking av krisemottak og krisetilbud
- støtte til organisasjoner og forebyggingsarbeid
- samarbeid med eksisterende tjenester og nettverk

Det er behov for lavterskeltilbud der personer kan få råd og veiledning før situasjoner utvikler seg til alvorlige hendelser. Det er også viktig å ha arbeid på tvers av landegrensene, slik som man allerede får til i dag i for eksempel SANKS.

Støtte etter at krisen inntreffer (indikativ forebygging)

Indikativ forebygging handler om å begrense skadevirkninger og bidra til at mennesker kan komme videre etter vold eller overgrep.

Tiltak kan blant annet omfatte:

- styrking av krisetilbud tilpasset samiske brukere
- oppfølging og støtte til pårørende
- bedre samisk språk- og kulturkompetanse i hjelpetjenester
- oppfølgingstilbud for mennesker som er rammet av vold eller overgrep

Samarbeid og systemutvikling

Sametinget kan ikke løse utfordringene knyttet til vold, overgrep, hets og psykisk uhelse i samiske samfunn alene. Arbeidet må skje i samarbeid med statlige myndigheter, kommuner, forskningsmiljøer, frivillige organisasjoner og samiske institusjoner.

Det er derfor behov for:

- sterkere samarbeid mellom Sametinget og statlige myndigheter
- utvikling av samiske kompetansemiljøer på feltet
- bedre koordinering av eksisterende tiltak
- mer forskning og kunnskapsutvikling
- stabile og forutsigbare finansieringsordninger der samiske samfunn reelt settes i stand til å møte denne alvorlige problematikken

NSR ber derfor Sametingsrådet utvikle en helhetlig satsing for et tryggere Sápmi under betegnelsen Oadjebas Sápmi. Arbeidet for et tryggere Sápmi må være langsiktig og strukturelt forankret. Det kan ikke baseres på kortvarige prosjektbaserte tiltak. NSR ber Sametingsrådet arbeide for styrket samarbeid med statlige myndigheter og andre aktører for å sikre større og mer varige satsninger på området.

Saken påbegynt 10.03.26 kl. 15.35

Plenumledelsens innstilling:

Nye saker 1 - 11 sendes til Sametingrådet for behandling.

Votering

- Forslaget ble enstemmig vedtatt

Protokoll tilførsler

Det ble ikke fremmet noen protokolltilførsler i saken.

Taleliste og replikkordskifte

	Innlegg	Replikk
1	Elin Hesjevik	
		Paul Bendikk Jåma
		Jørn Are Gaski
	Elin Hesjevik	
2	Sandra Márjá West	
3	Arild Pettersen Inga	
4	Hanne Marion Gaup	
5	Jovna Vars-Smuk	
6	Håvard Kristiansen	
		Jørn Are Gaski
		Mathias Eilert Olsen
	Håvard Kristiansen	
7	Vibeke Larsen	
		Anne Henriette Nilut
8	Hilde-Kathrine Nilsen	
		Heidi Persdatter Haaker
	Hilde-Kathrine Nilsen	
9	Tom Sottinen	
		Jan Tore Kvalnes
	Tom Sottinen	
10	Amalie Hansen Kristiansen Raste	
11	Anne Henriette Nilut	
	Arild Pettersen Inga, forretningsorden	
	Arild Pettersen Inga, forretningsorden	

SP - vedtak:

Nye saker 1 -11 sendes til Sametingsrådet for behandling.

Behandling av saken ble avsluttet 10.03.26 kl. 16:32